KRETINGOS RAJONO SAVIVALDYBĖS M. VALANČIAUS VIEŠOJI BIBLIOTEKA

NAGARBA

ISTORIJOJE, PADAVIMUOSE IR
ŽMONIŲ PRISIMINIMUOSE

Parengė:
Kretingos rajono savivaldybės
M. Valančiaus viešosios bibliotekos
Rūdaičių filialo vyr. bibliotekininkė
Laimutė Kalniuvienė

Rūdaičiai
2008

TURINYS

PRATARMĖ 4
NAGARBOS PILIAKALNIS 5
LIETUVOS PILIAKALNIŲ LEGENDOS 6
APIE NAGARBĄ 9
PADAVIMAI APIE NAGARBOS PILIAKALNĮ 14
SENŲJŲ NAGARBOS KAIMO GYVENTOJŲ PRISIMINIMAI 17
NAGARBOS 750-TOSIOS METINĖS 23
NAGRABOS PILIAKALNIO ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI 30
LITERATŪROS ŠALTINIAI 33

1 iliustr. Nagarbos piliakalnis su gyvenviete. II-XII a. [14, p. 10].

Dar girdžiu – dreba, dunda šlaitai,
Joja riteriai, žvengia žirgai,
Raitos dūmas virš kuoro pilies
Ir žemaičiai barzdoti, kalavijais ginkluoti
Kerta priešą smagiai iš peties.

Kyla aukuro dūmas virš kalno
Ir į dangų atodūsiai kyla –
O Perkūne, ištiesk savo delnus,
Tegu priešams padai svyla.
O apsaugok mūs žemę mielą.

Trypė Negarbą kojos ateivių,
Liejos kraujas, krito vyrai
Ir raudojo žemaitės dailios
Į vergiją varytos, kiek vargo patyrė.

Tu globoki bočių sodybas,
Mūsų ąžuolus, akmenis, žemę.
Tavo vardas istorijoj žiba,
Tau budėt amžinai laikas lemia.

Ir šiandien laiko upė
Mus atplukdė į laisvės krantą.
Meilės žodį mūs taria lūpos –
Čia gimtinė – visi supratom.

Negarba, tu žiloji senole,
Padavimų senų apipinta,
Menam tavo kovas ligi šiolei
Ir gyvenam drauge tartum broliai,
Tegu ramūs saulėtekiai švinta.

N. Rimkienė.
[750 –ųjų Nagarbos metinių minėjimui]

PRATARMĖ

„Visa ji lyg sėte nusėta piliakalniais, pilaitėmis ir milžinkapiais. Mūsų krašte iki šiol surasta jau daugiau nei tūkstantis piliakalnių. Daugiausia jų yra Prūsų pasieny, iš kur dažniausiai mūsų kraštas buvo puolamas. Piliakalniai yra ne kas kita kaip mūsų senovės laikų gynybos tvirtovės. Prieš šešis septynis šimtus metų ant tų kalnelių stovėjo medinės ar mūrinės pilys, kuriose dieną naktį budėdavo ginkluotos mūsų sargybos.

Nors dabar tie piliakalniai kraštui ginti nebetinkami, tačiau savo reikšmės nėra nustoję. Ilgus metus primindami savo galingąją senovę, kuri išliko gyva senų žmonių pasakojimuose, piliakalniai kėlė mumyse tėvynės meilę ir žadino išsilaisvinimo iš svetimo jungo viltį. Tokie pasakojimai anuomet pavaduodavo spaudą, kurią pavergėjai mums buvo uždraudę. Rusų valdžia šitų pasakojimų uždrausti negalėjo. Gyvo lietuvio žodžio, nors ir varžomo, uždrausti buvo neįmanoma. Suprasdami mūsų istorinių vietovių didelę įtaką lietuvio dvasiai, rusai sakydavę, kad, norint Lietuvą surusinti, reikia išnaikinti piliakalnius, kryžius ir dainas.

Ne veltui ir mūsų tautos himnas sako: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia...“ [1, p. 221].

Šis kraštotyros darbas skirtas 755-osioms Nagarbos kaimo metinėms paminėti.

Kraštotyros darbo tikslas – surinkti ir susisteminti informaciją apie Nagarbos piliakalnį, užfiksuotą įvairiuose šaltiniuose.

Būtina pažymėti, jog kai kuriuose rašytiniuose šaltiniuose Nagarbos kaimas ir piliakalnis vadinamas Negarba. Kartais ir patys gyventojai kaimą ir piliakalnį vadina Negarba. Surinktoje medžiagoje pavadinimai pateikiami tokie, kokie yra rašytiniuose šaltiniuose, tačiau darbe minimas tiek *Negarbos*, tiek *Nagarbo*s pavadinimai – yra tas pats kaimo ar piliakalnio pavadinimas.

Surinkta medžiaga išdėstyta temomis: Lietuvos piliakalnių legendos; iš Nagarbos praeities; padavimai apie Nagarbos piliakalnį; senųjų Nagarbos kaimo gyventojų prisiminimai; Nagarbos 750 – tosios metinės ir Nagarbos piliakalnio archeologiniai tyrinėjimai.

Darbe remtasi istorine medžiaga, enciklopedijomis, periodinės spaudos straipsniais, gyventojų prisiminimais ir tautosaka, užfiksuota iki 2008 m.

Vaizdinė medžiaga panaudota iš literatūros šaltinių ir asmeninių Rūdaičių kaimo gyventojų albumų. Rūdaitiškiai geranoriškai pasidalijo turima informacija ir prisiminimais.

Tikimasi, jog sukaupta medžiaga turės išliekamąją vertę ir bus naudojama etnokultūros sklaidai mokinių ir jaunimo tarpe bei sudomins besidominčius Nagarbos istorija.

NAGARBOS PILIAKALNIS

Negarbos (Nagarbos) piliakalnis yra Kretingos raj., Rūdaičių apyl., Negarbos kaimo, Tenžės dešiniajame krante. Respublikinės reikšmės archeologinis paminklas [2 p. 191].

Piliakalnis, dar žinomas kaip Senkų, Rūdaičių, Jazdų, Jazdaičių piliakalnis dėl greta buvusio Jazdų dvaro arba Bliūdkalnis, nes forma primena didelę lėkštę – tai moreninė kalva su beveik apskrita 47-50 m. skersmens aikštele. Aikštelę juosia pylimas. Vakaruose ir šiaurėje nuo aukštumos 140 m. ilgio pylimo dalis yra 7 m aukščio nuo lauko ir 6 m pločio viršuje. Likusi 100 m pylimo dalis iš rytų ir pietų nuo upės slėnio tik apie 2,2 m. aukščio nuo aikštelės ir 13 m. išorėje.

Piliakalnio žvalgomuosius archeologinius tyrimus 1966 m. atliko Kretingos muziejus. 2003 m. piliakalnį tyrinėjo Julius Kanarskas. Ištirtas 2,5 m² plotas, aptiktas apnaikintas X a.-XIII a. kultūrinis sluoksnis su ugniaviete, apžiesta ir žiesta keramika, smiltainio akmens galąstuvas.

Manoma, kad piliakalnyje stovėjo 1253 m. Kuršo vyskupo rašte minima pilis [19].

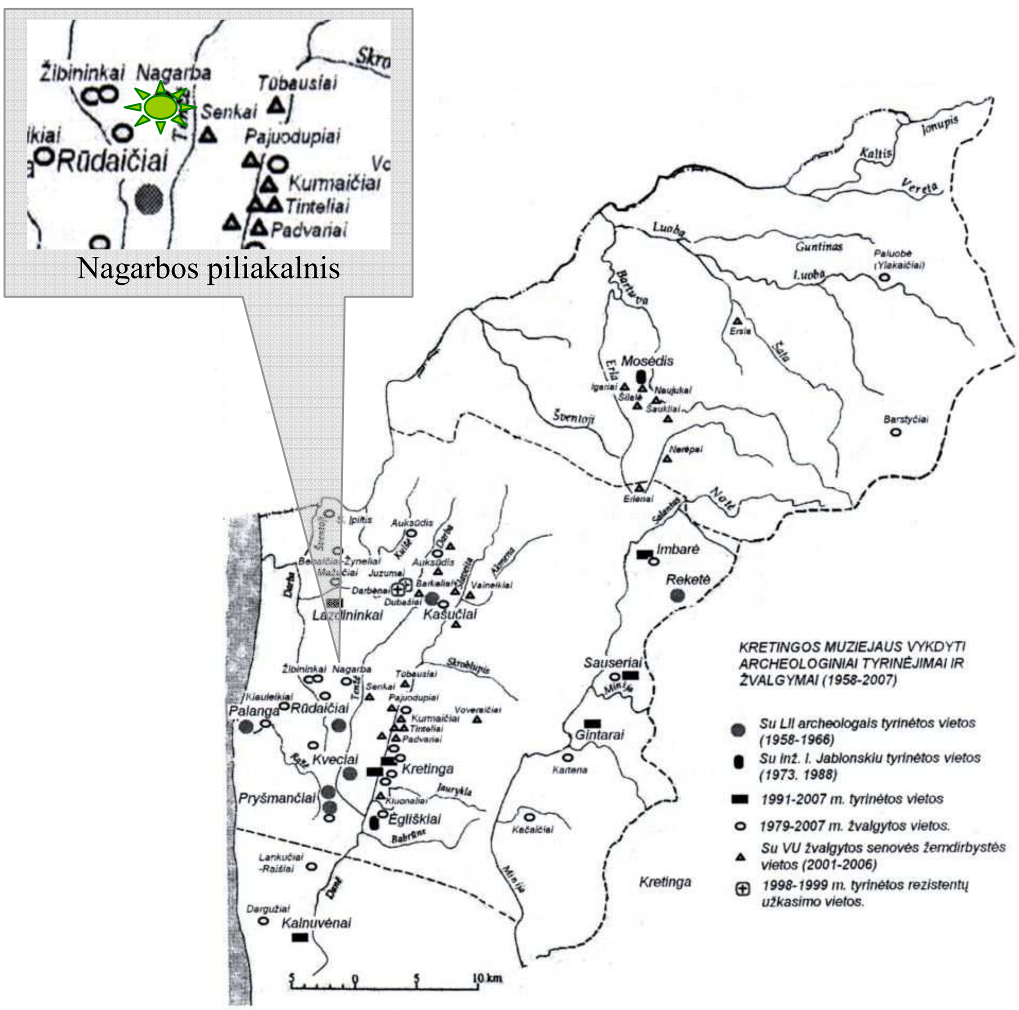

2 iliust. Nagarbos piliakalnio geografinė padėtis [13, p. 19].

LIETUVOS PILIAKALNIŲ LEGENDOS

Piliakalniais vadinami įtvirtinti senųjų gyvenviečių, dažniausiai pilių, plotai, buvę įrengti upių slėniuose ar pelkių apjuostose kalvose, krantų kyšuliuose, t.y. apsuptuose vandenų, pusiasaliuose ar salose. Tokių kalvų šlaitai būdavo statūs, viršūnėse išsidėsčiusios įvairios formos aikštelės, kuriose ir buvo statomi gyvenamieji namai, ūkio statiniai. Vėliau tokios gyvenvietės būdavo apsupamos grioviais, įtvirtinimais, pylimais, medinėmis sienomis. Tai vieni seniausių archeologinių paminklų.

Lietuvoje žinoma apie devynis šimtus piliakalnių. Piliakalnių kasinėjimai vykdomi ir dabar, taip kuriama lietuvių tautos istorija ir tiriama jos praeitis. Piliakalniai ne tik puošia lietuvišką landšaftą, jie vertinami ir kaip saugotini gamtos objektai. Lietuva yra vienas gausiausiai nusėtas Europos kraštų.

Archeologų duomenimis seniausi Lietuvos piliakalniai datuojami II tūkst.. iki Kr. pab. – I tūkst.. iki Kr. Būdami menkai įtvirtinti, senieji piliakalniai buvo ypač nepatvarūs. Tiesa, I tūkst. iki Kr. gyvenvietėms sutvirtinti buvo pradėti pilti žemės pylimai.

Mūsų eros pradžioje, I – IV a., piliakalnių sutvirtinimo darbai tapo dar pastabesni – pylimai aukštesni, šlaitai statesni. Piliakalniai pradėti naudoti gynybai.

Pagal istorinę paskirtį piliakalniai vadinami slėptuvėmis, tvirtovėmis, gyvenvietėmis.

Piliakalniai pradėti tirti XIX a. pirmoje pusėje. XIX a. antrojoje pusėje didėjo susidomėjimas savąja istorija, todėl piliakalnių tyrimai aktyvėjo. Dabar visi išlikę piliakalniai yra saugomi valstybės.

Pasakojimuose įamžintas savitas požiūris į pasaulio kūrimo raidą ir tvarką. Buvo manyta, kad kalnus galėję supilti nepaprastos galios, aukštaūgės būtybės – milžinai. Vienam milžinui iškračius iš klumpės smėlį, atsirado vienas piliakalnis, kitam iš pypkės pelenus – kitas piliakalnis. Milžinų pilkapiai sudaro vieną iš piliakalnių legendų temų.

Tradicinėje kultūroje sapnai vertintini kaip savita bendravimo forma. Viena vertus, taip tiesiami ryšiai tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulių. Antra vertus, sapnai yra išskirtinė regėjimų, pranašysčių, apsireiškimų sfera. Buvo tikima, kad piliakalniuose paslėpti didžiuliai turtai. Sapnuose nutinka patys keisčiausi ir netikėčiausi dalykai, tokiu būdu tarsi kuriama galimybė geresniam gyvenimui ar slapčiausiems norams išsipildyti.

Sapnuose išgirsti piliakalniuose įkalintų pagalbos prašymai padėti įkalintiems piliakalniuose dažniausiai lieka neįgyvendinti, o patys piliakalniai išsaugo savo paslaptis ir viltį praturtėti juose atrastais lobiais.

Tradiciniuose tikėjimuose ar pasakojimuose piliakalniai yra paženklinti ir nepaprastų istorinių įvykių – karinių invazijų, žygių, batalijų. Senųjų karo žygių pėdsakų lieka vis mažiau, ir tik legendos primena tuos laikus. XX a. užrašytoje tautosakoje švedų kariai su piliakalnių atsiradimu siejami ypač

dažnai, nors kokie tai buvę švedai per daug neaiškinama. Ir kalnus jie supylę ar prašę supilti todėl, kad Lietuvoje kariavę ir daugiau čia kariauti neateisią.

Su piliakalniais siejama daugybė paslaptingų istorijų ir keisčiausių nutikimų.

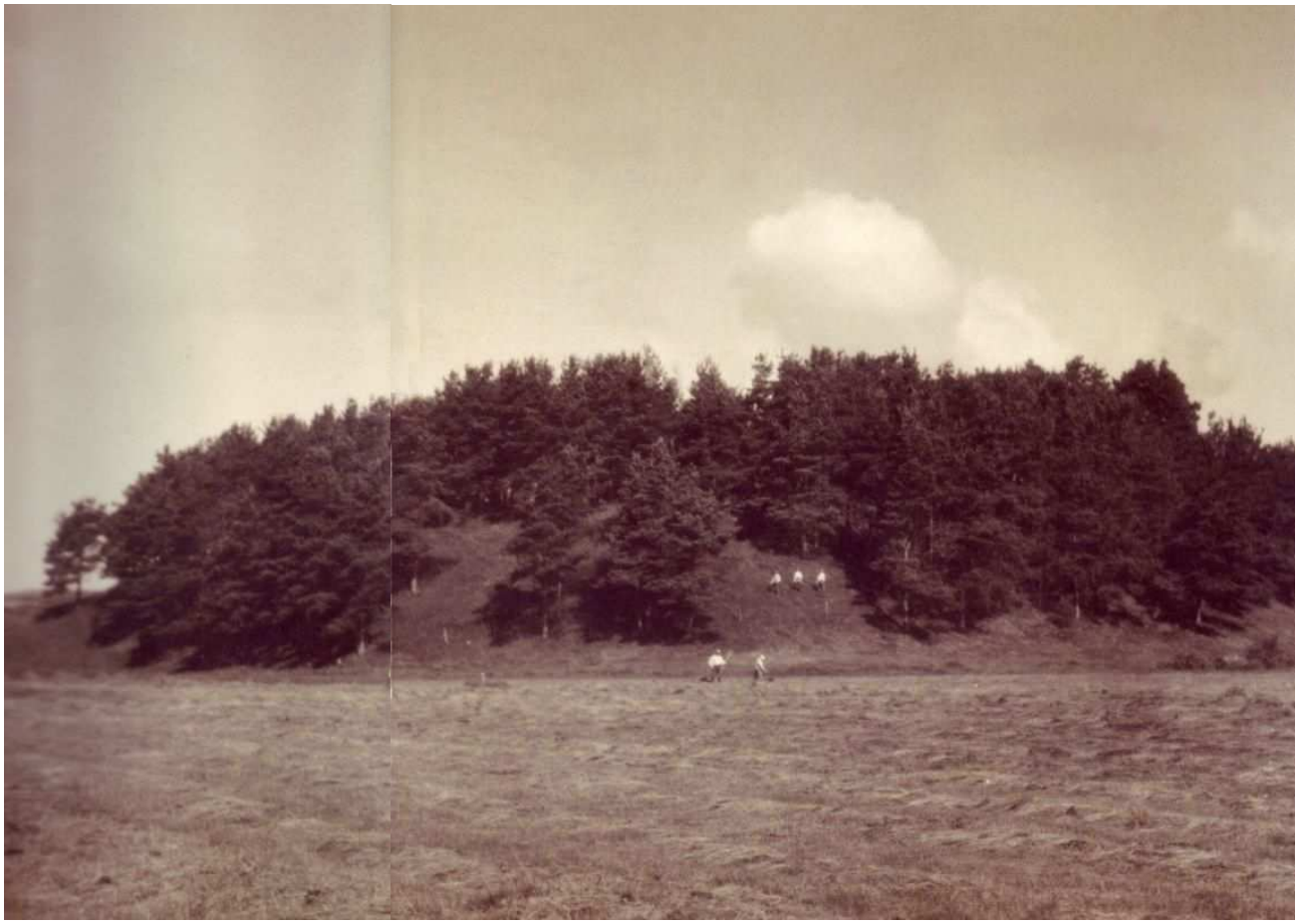

3 iliust. Negarbos kalnas prie Kretingos [16, p. 32].

Gyvenantys piliakalniuose dažnai prašą paprastų žmonių pagalbos. „Taip Negarbos kalnas būtų išvaduotas, jei žmogus būtų pabučiavęs didelę varlę“ [16, p.32].

Tiesa, visi gelbėjimo darbai būdavę nesėkmingi, žmogus negalėdavęs įvykdyti jam nurodytos sąlygos, ir kalnas likdavęs stovėti kaip stovėjęs.

Tik kai kada kalnas pats prašosi pagalbos be tarpininkų. Tokiais atvejais pasakojimuose žmonės lyg atsitiktinai randa nepaprastų savybių turinčius daiktus.

Tradicinėje kultūroje žodžiui suteikiama magiška galia. Tai viena ryškiausių tautosakos temų. Supykęs tėvas ar motina tiesiog ištaria prakeiksmo žodžius – „Kad tu kiaurai žemę eitum!“, „Kad tu pasikartum!“, „Kad juodvarniais visi išlėktumėte!“ – ir linkėjimas išsipildo.

Pagarba žodžiui, kaip žmogui, net ir pačiam neturtingiausiam, labai didelė. Mat laiku ištartas žodis esą galįs ir išgelbėti, ir visą miestą nugramzdinti.

Miesto ar dvaro nugrimzdimas dažnai sietinas su dievo bausme už paprastų žmonių ar ponų nusižengimus.

Prasmegęs pasaulis tradicinėje pasaulėjautoje prilygintinas mirusiųjų karalystei, kurioje, kaip tikėta, vyksta toks pat gyvenimas, kaip ir žemėje. Sekmadieniais ir per šventes skamba bažnyčių varpai, ruošiami pietūs, rūksta kaminai, o rytą gieda gaidžiai. Tarsi prasmegusiame pasaulyje egzistuotų ta pati tvarka kaip ir žemėje.

Piliakalniuose vykstantis gyvenimas, iš jų sklindantys garsai ar šiaip prie jų nutikę dalykai buvo siejami su kitu pasauliu, kitu gyvenimu.

Išlikę nemažai pasakojimų apie draudimus kasinėti piliakalnius ar leistis į jų gelmes. Piliakalniai buvę saugomi ir gerbiami dėl daugelio priežasčių. Viena jų – piliakalniai, kaip ir pilkapiai, vertintini kaip laidojimo vietos, kurioms taikomos tos pačios pagarbos kaip ir mirusiems taisyklės. Taip buvo saugoma mūsų istorija, garbingi praeities laikai, apie kuriuos pasakojimai išlikę ligi šių dienų. Seniausius laikus menančios legendos reikalingos, kad tikėtume ir perduotume tikėjimą savo garbinga senove pasakodami iš kartos į kartą, taip prisiliesdami prie savo žemės ir jos istorijų [16].

APIE NAGARBĄ

Iš Nagarbos praeities

Tarp daugelio pietinio Kuršo vietovių, pirmąkart rašytiniuose istorijos šaltiniuose paminėtų 1253 metais, sutinkamas Negarbos (Negarbe) vardas. Kartu su Palangos, Lazdininkų, Virkštininkų, Kretingos ir kitomis vietovėmis ji priklausė Mėguvos žemei.

Tuos laikus ir kovas su Livonijos ordino riteriais mena Negarbos kaimo žemių pakraštyje, dešiniajame Tenžės upės krante, išlikęs didingas piliakalnis, vietos žmonių vadinamas Negarbos kalnu, Bliūdkalniu. Pastarąjį vardą jis yra gavęs dėl savo formos, primenančios "bliūdą" (dubenį).

4 iliustr. Negarbos piliakalnis. 1966 [21, p. 62].

Piliakalnis Įrengtas aukštumos kyšulyje, įsiterpiančiame į Tenžės upelio slėnį, apsuptame raguvų. Pilies aikštelė beveik apskrita, nuo 47 iki 50 metrų skersmens. Ją žiedu juosia aukštas ir galingas pylimas, kurio 140 metrų ilgio dalis, skirianti aikštelę iš vakarų ir šiaurės pusių nuo aukštumos, yra 7 metrų aukščio išorėje bei 6 metrų pločio viršuje. Likusi 100 metrų ilgio pylimo dalis, saugojusi pilies aikštelę iš rytų ir pietų pusių nuo klampaus Tenžės slėnio ir raguvų, yra tik apie 2 metrų aukščio nuo aikštelės pusės ir 13 metrų aukščio nuo kalno papėdės.

Senovėje ant pylimo stovėjo mediniai įtvirtinimai – gynybinės sienos ir bokštai. Aikštelėje buvo pastatai žmonėms gyventi ir maisto atsargoms laikyti. Aikštelėje yra įdubumas, kurį užpildydavo šaltinių vanduo: tokiu būdu buvo įrengta vandens saugykla, kuria gyventojai naudojosi, pilį apsupus priešams.

Į vakarus nuo piliakalnio beveik 2 hektarų plote buvusi senovės gyvenvietė. Vėliau ją ariant buvo randama keramikos šukių, akmeninių galąstuvų, žalvarinių dirbinių.

Savo forma ir įtvirtinimais Negarbos piliakalnis labai artimas Senosios Impilties piliakalniui, taip pat paminėtam rašytiniuose šaltiniuose pirmą kart 1253 metais (priklausė kitai kuršių žemei – Duvzarei). Pastarojo piliakalnio archeologiniai tyrimai parodė, kad turimą formą ir įtvirtinimus pilis įgavo vėlyvajame geležies amžiuje, t.y. IX-XIII amžiais. Tais pačiais amžiais datuotinas ir Negarbos piliakalnis. Tam pačiam laikotarpiui priskiriami prie pilies buvusioje senovės gyvenvietėje rasti dirbiniai bei X-XII amžiais datuojamas Negarbos (Jazdų) plokštinis kapinynas, įrengtas Tenžės upelio dešiniojo kranto aukštumoje, į šiaurę nuo piliakalnio. Manoma, kad šiame kapinyne buvo laidojami pilies gyventojai ir gynėjai.

Reikia manyti, kad Blūdkalnio vietoje pilis, tik silpniau įtvirtinta, stovėjusi jau I tūkstantmečio iki Kr. Ar pirmaisiais amžiais po Kr.Taip manyti leidžia į pietus nuo piliakalnio, abipus Tenžės upės išlikę dar du plokštiniai kapinynai: Katmilžiais vadinamas Rūdaičių kapinynas (mūsų laikais eksploatuojant žvyro karjerą sunaikintas), datuojamas I tūkstantmečiu iki Kr.-IV amžiumi po Kr., bei Senkų kapinynas (esantis ties riba su Ankštakių kaimo žemėmis),kuriame mirusieji laidoti III-XIII amžiais. Be to, netoli piliakalnio, kitapus Tenžės upelio, šalia buvusio V. Petronaičio ūkio Senkų kaime išliko dar vienas kapinynas, datuojamas III-IV amžiais.

Taigi šioje vietoje svarbaus gynybinio centro būta jau nuo seniausių laikų. Jo gynėjams teko kautis ne tik su priešiškai nusiteikusiais kaimynais, bet ir su iš užjūrių atklystančiais vikingais, vėliau – su pajūrį užkariauti siekusiais Livonijos ordino riteriais. Pasak padavimų, šią pilį ne kartą lankė ir gudai (rusai). Spėjama, kad susiformavus teritorinėms bendruomenėms ir karinės demokratijos laikotarpiu čia jau būta vieno iš kuršių genčių žemių centrų, o pilyje gyveno tos bendruomenės kunigaikštis su savo kariauna ir šeimyna.

XIII amžiaus viduryje pilį užkariavo Livonijos ordino riteriai. Pagal 1253 m. balandžio 5 d. dalybų aktą, Negarba atiteko Livonijos ordinui.

Apie XV-XVI amžių į rytus nuo piliakalnio, Tenžės upelio kairiajame krante esančiose žemėse, buvo įkurtas Senkų (Senkaičių) bajorkaimis (okolica Sękaycie). O dešiniajame Tenžės krante, buvusiose Negarbos pilies žemėse, įsikūrė Jazdų (Jazdaičių) palivarkas, kuris rašytiniuose šaltiniuose žinomas nuo XVIII amžiaus.

Jazdų palivarko žemės ribojosi su Rūdaičių, Joskaudų ir Tarvydų kaimų žemėmis, o nuo kaimynystėje esančio Senkų bajorkaimio jas skyrė Tenžės upelis. 1819 metų duomenimis, palivarkas turėjo 6 valakus 22 margus 198 rykštes žemės. Palivarko gyventojai priklausė Darbėnų parapijai. 1923 metais palivarke buvo 3kiemai ir 71 gyventojas. Vykdant tarpukaryje Lietuvos žemės reformą, Jazdų dvaras buvo išparceliuotas, o jo žemėse įsikūręs kaimas atgavo senąjį pavadinimą – Negarba.

Kuriantis Jazdų palivarkui, jo sodyba buvo ant Negarbos plokštinio kapinyno. Todėl kapinynas, statant trobesius, buvo smarkiai apnaikintas. Be to dalis jo apardyta kasant duobes bulvarūsiams ir dirbant laukus.

Palivarko žemėse buvusiais piliakalniu ir kapinynu susidomėta XIX amžiaus pirmoje pusėje. 1848 metais išleistame vyskupo Motiejaus Valančiaus veikale "Žemaičių vyskupystė" pirmąkart istorinėje literatūroje paminėtas Negarbos piliakalnis (Bliūdkalnis, Senkų kalnas). Negarbos (Jazdų) kapinyną 1868 metais ėmėsi tyrinėti Dorpato (Tartu) universiteto profesorius K. Grevinskas, kuris ištyrė nesudeginto mirusiojo kapą ir surinko atsitiktinius radinius. Jie pateko į Dorpato universiteto archeologijos kabinetą, kurio medžiaga pokario metais perduota Estijos Mokslų Akademijos Istorijos institutui. Piliakalnis ir kapinynas paminėti ir pažymėti F. Pokrovskio parengtame ir 1899 metais Vilniuje išleistame Kauno gubernijos archeologiniame žemėlapyje. Kiek papildytos jo žinios buvo paskelbtos 1928 metais Kaune išleistoje archeologo Petro Tarasenkos knygoje "Lietuvos archeologijos medžiaga".

Pirmojo pasaulinio karo metais kapinyną kasinėjo okupacinė vokiečių valdžia, kuri buvo nusavinusi ir Jazdų dvarą. Jos atstovai kapinyno kasinėjimams varė vietos gyventojus. Atkasti kapai nebuvo fiksuojami, o kapų inventorius – radiniai iš karto buvo kraunami į dėžes nuo šautuvų ir gabenami į Kretingą. Iš ten, matyt jie keliavo į Vokietijos muziejus.

1940 metais kapinyną tyrinėjo Kauno Vytauto Didžiojo Kultūros muziejaus konservatorius Pranas Baleniūnas. Jis ištyrė 206 kv. metrų plotą, kuriame rado 4 nedegintų ir 13 degintų (sudegintų) X-XII amžių mirusiųjų kapų. Radiniai pateko į Kultūros muziejų (dabar saugomi Vytauto Didžiojo Karo muziejuje).

Vietos gyventojų dėmesį labiausiai traukė piliakalnis. Dėl neįprastos formos kalvą jie pavadino Bliūdkalniu, pasakojo apie jį įvairius padavimus ir legendas.

Pasakojama, kad ant kalno senovėje buvęs dvaras, kuris vėliau nugrimzdo skradžiai žemę, kad kalne gyvenanti užburta karalaitė, kad iš kalno išeidavę vokietukais apsimetę velniukai, kurie mėgdavę žaisti kartu su šalia piliakalnio bandas ganiusiais piemenukais.

Ant kalno mėgdavo susirinkti piemenukai, kuriems nuo pylimo viršūnės gerai matėsi aplinkui besiganantys galvijai. Piliakalnyje jie kūrendavo laužus, mėtydavo akmenukus į aikštelėje esantį

įdubimą (užakusį pilies vandens telkinį). Pasakojama, kad ton duobėn įmestas akmenukas ilgai krisdavęs kol pasiekdavo dugną.

Tarpukaryje Negarbos vardu buvo vadinamas Dimitravo (Tarvydų) šaulių būrys, kuris prižiūrėjo ir tvarkė piliakalnį, rengė jame gegužines, minėdavo valstybines šventes.

Sovietmečiu Negarbos kaimo sodybos buvo nugriautos. Kapinynas ir senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis buvo ardomi ir naikinami ariant žemę, vykdant melioracijos darbus. Tik pilies kalnas nepajudinamas liko stūksoti, išdidžiai iškildamas virš aplinkinių laukų. Jį ir kapinyną 1948 ir 1966 metais Žvalgė Lietuvos Mokslų Akademijos istorijos instituto archeologai, o 1982 ir 1992 merais – Lietuvos kultūros paveldo Mokslinio centro archeologinė ekspedicija.

1972 metais piliakalnis su senovės gyvenviete ir kapinynas buvo paskelbti respublikinės reikšmės archeologijos paminklais. Jų teritorijos 1983 metais išimtos iš žemės ūkio naudmenų ir perduotos prižiūrėti ir saugoti Kretingos (buvusi Rūdaičių) apylinkei [8].

Negarbos kalne šmėklojasi

Žemaičių žemė – kaip kokia dievų karalystė. Čia visur pilna labų ir nelabų dvasių, kurios šmėklojasi visais pašaliais, nepaisydamos nė šventų kryžių. Kiekvienas žymesnis kalnelis, kiekvienas didesnis ar kokios ypatingos išvaizdos akmuo, kiekvienas ežeras ir upelis yra apipintas visokiais pasakų pasakojimais. Vienos vietovės garbinamos, šventomis laikomos , o kitos – užkeiktomis.

Žemaitijos gilumoje, netoli Kretingos miesto, Jazdaičių kaimo lauke, yra įdomus kalnas, kurį žemaičiai Negarba vadina. Ką šis vardas reiškia, tikrai dar joks žemaitis negali pasakyti. Vienas kitas pasakorius šneka, jog tas kalnas taip vadinasi todėl, kad jo nemėgsta kaip užkeikto. Kai matininkas Jazdaičių kaimą dalijo, tai nė vienas gyventojas nenorėjo imti tos žemės, kurioje Negarbos kalnas stovi. Tuomet matininkas, nebežinodamas, ką daryti, ėmęs ir išskyręs tą kalną iš visos kaimo žemės. Negarbos kalnas, ir dabar aplink ežiaženkliais pažymėtas, taip ir liko suvalstybintas, nes ūkininkai jo neėmė.

Negarbos kalnas pažiūrėti irgi atrodo nepaprastas: apskritas, viršus status, kraštai apvesti it kokiu gal poros metrų aukščio pylimu, kurio viršus apaugęs pušelėmis. Plati kalno viršūnė – visai lyg ir plokščia bala, seniau, sako, net vanduo stovėdavęs ištisus metus. Toks nepaprastas kalnas labai stebina žemaitį. Seniau, į jo viršūnėje stovintį vandenį metus akmenį, sako, girdėdavosi, kaip tas, gilyn krisdamas, dar ilgai vis plumpsėdavo. Kalno viršūnėje po vandeniu, sako, esąs akmenų grindinys. Čia lankydamasis, aš mačiau tik įdubusią visą kalno viršūnę, panašią į didelę lėkštę, kurioje telkšojo klampi bala, priaugusi pelkės žolių. Prisiklausius visokių baisių pasakojimų, į vakarą kalne darosi nejauku.

Įdomu buvo pamatyti Negarbos kalną, bet ne mažiau įdomu ir išgirsti, ką senieji žemaičiai apie jį šneka. Čia ne per toli gyvena šimtametis senelis Didas, kuris apie viską žino, daug žino jis ir apie Negarbos kalną. Dėl senatvės jis jau nieko ir neveikia, kaip tik pasakoja apie visokias senoves. Susiradęs senuką, klausinėjau apie praeitį. Pagaliau užsimenu ir apie Negarbą.

Pasakyk, tėvai, kodėl visi to kalno lenkiasi ir bijo? – klausiu senuko.

- Eik, vakali muna, kurgi če nebijuos, vo kad er dejna šmėkluojasi jame. Matau, tas kalns yr užkeikts. Vo pryš 150 metun tin stovėjys dvars on to kalna. Deivali sergėk, koky pikti puonan gyveny. Vo mušdavo, vo kuoptavuodavo mūs žmuonis baisee. On gala er Deivalis užpyka, tasgates, dvars su visas nelabaas ponaas kiauraa žemes nugrumzdėje. Vo tuo dvara vejto ont kalna atsirada undou bausee gilus...

Švintadejnees par pat dvilike, būdavo, išeis iš to kalna toks vokijtuks er vadin pijmens ritini pamušt, praša tabuokas paūstyt. Poduod piemens tabuoka, veiz, kad tas puonaitis ne žmuogos, vo nelabasis, vo nelabasis, mat jo nosys nekiauros. Kap dous šermukšniniu viezdu tam vokijtukui par nagus, beveizdint er išnyka nečysta dvase.

- Veiziek, vo unta Alkos kalns. Tenais gyvenis vejns milžionis, vo ont Nagarbos ontras. Vo ty milžonys tap dideli buvy, kad vejns siediedams ont Alkos kalna, vo ontras ont Nagarbos, būdavo liuvo kirvees runkom pasidous...

Tai taip aiškina Negarbos kalno paslaptis senieji žemaičiai [1, p.145-146].

PADAVIMAI APIE NAGARBOS PILIAKALNĮ

***

Ant šito kalno buvęs puikus dvaras. Ponai buvo labai ištvirkę, žmones skriaudė, patys tik puotavo. Kartą, kai buvo sunkus laikas, jie puotavo ir šoko. Jiems bepuotaujant ir bešokant, žemė atsivėrė, ir visas dvaras su ponais nugrimzdo. Atsirado kalnas, o ant jo viršaus – kūdra

***

Į Nagarbos kūdrą, būdavo, pririš akmenį prie siūlų kamuoliuko ir leis, ir leis! Ir galo nematyt. O dabar jau nieko nėra. Tas liūnelis užako. Šokius daro, gegužines.

Vaikai, būdavo, mėto akmenukus į tą duobę. Tik kliunkt! Skamba! Vandens buvo duobėj, o dabar prapuolė. Pasakodavo, kad ten buvo dvaras nugrimzdęs.

***

Pasakoja, kad dvaras prarytas esąs toj Negarboj. Vienas žmogus atsikėlęs anksti ir ėjęs, kerdžius toks. Ėjęs ėjęs anksti į Palangą, ir išėjus iš Negarbos kalno tokia graži graži pana. Ji išsinešusi ant lėkštės varlę. Ir sakanti:

- Tu pabučiuok tą varlę.

Tas žmogus bučiuos tą varlę, ta varlė taip pasipūtė! Ant visos lėkštės! Pana prašo:

- Tu pabučiuok!

Tas žmogus nepabučiavo. Tada ana pradėjo taip verkt, taip verkt: “Kad tu būtum pabučiavęs , ir aš būčiau laiminga, ir tu būtum laimingas!”

Bet tas žmogus nebučiavęs ir nuėjęs sau.

***

Kiti pasakoja, kad buvo jauni vyrai susitarę kast tą Negarbą. Na ir kasė kasė …Lig pat pusiaunakčio kasė, lig pirmos valandos. Paskiau atėjusi tokia didelė kiaulė, ir pakilusi tokia audra! Ir išnešiojo juos į visas puses. Kitas į trečią dieną teparėjo. Net ir patys nežino, kur jie buvę nunešti. Paklausinėdami, paklausinėdami žmonių, ir parėjo.

***

Kartą prie Negarbos kalno viena moteriškė kažką dirbo. Jai ten besidarbuojant, nuo kalno nulipo koks ponaitis. Jis sako :

- Aš tau pripilsiu pilną prijuostę auksinių pinigų. Tik tu nežiūrėk, kol pareisi namo.

Moteriškė apsidžiaugė ir greitai ėjo namo. Kuo arčiau namų, tuo pinigai darėsi sunkesni. Ji vos begalėjo juos panešti. Moteriškė neiškentė ir pažiūrėjo. Pamatė, kad pilna prijuostė raudonų anglių. Moteriškė taip persigando, kad paleido prijuostės kraštus. Anglys tik nužvangėjo nužvangėjo skradžiai žemę!

***

Senuose laikuose ten buvo prakeiktas dvaras paskendęs. Kad išėjo, sako,- vaikinas panegarbėje arė. Ir anam atėjo tokia pana. Sako:

- Tu rytą kelkis ir eik išpažinties. Po išpažinties tu neik nė namo, tiesiai ateik į tą vietą.

Bet ana verkdama prašo, kad „Tu ateik“. Jaunas vaikis, na, ir prižadėjo anai. Anas pasisakė kunigui, nueis anas, prižadėjo eit. Išeina ta pana su palmisku – ir trys varlės ant to palmisko dideliai didelės! Pana sako:

- Pūsk!

Jau netelpa – didelės.

- Pūsk pūsk! Į tą palmiską savo dvasią pūsk!

Šis pūtė – [varlės] pasipūtė.

- Pūsk, - sako, - antrą kartą!

Dideliai didelės – neįtelpa. Ana bliaudama, ta pana, vis taip (nusigando anas dideliai):

- Pūsk tretį kartą!

Nebepūtė tretį kartą. Ana ėjo verkdama. O kad tretį kartą būtų pūtęs, tai būtų išnykus ta varlė, būtų iškilęs dvaras. Prakeiktas buvo.

***

Kalnas, didelis yra kalnas. Tuokart senuos laikuos nebuvo nei pušų, nei nieko. Vidurys paskendo – ir dideliausias tvenkinys! Niekas negalėjo nė įbristi. Mums mama liob pasakot. O aš jau užaugau, už mergą kad prie šeimininko tarnavau, arėm vedu ten, toj panegarbėje. O duktė anų, to šeimininko, sako:

- Tėtel, - sako, - jūs suarsit, o tu leisk eit į tą tvenkinį.

- Na, eikite eikite. Taip aš skubu art.

Ir prisirinko tokių mažų kūliukų į skreitą, akmenukų jau. Ir aš mėtliojau į tą tvenkinį – ar jau subrazdės? Niekas! Pliumt pliumt į tą tvenkinį. Nieko nėr. Na, ir legenda turbūt...O dabar jau užaugo, šilai pakraščiuose...O tuokart...Didelis tas kalnas.

***

Šilansko Antano tėvas ganęs arklius prie Negarbos, ir atsiradę trys kareiviai baltais drabužiais, ir prašė, kad nueitų į jūros pusę, atkastų pakastus auksinius pinigus ir išdalintų visiems žmonėms. Anie apiplėšę žmones, kai kariavę.

***

Ant to kalno buvę avietynai ir buvo gražių aviečių uogų. Ir dabar dar yra avietynų, dar nėra išgaišę. Nuėjusi moteris iš Rūdaičių kaimo aviečių pasiuogauto, rinkusi uogas. Ir prisistatė vokietis, užkalbinęs ją ir pasiūlęs jai auksinių pinigų. Atsiradęs ir antras, ir daugiau, ir atnešę tų pinigų. Kaip žemaitės visada nešioja prijuostes, taip ir ji. Ir pripylė pilną skreitą tų auksinių pinigų. Ir sakė jai eiti tiesiai į namus ir, kol pareis į namus, pasakė nepaveizėti. Ir linksma ėjo į namus, sunkiai tempdama tuos auksinius. Ir pavargusi neiškentė ir paveizėjo. Kaip paveizėjo, pamatė pilną skreitą degančių anglių. Išsigando ir paleido skreitą. Ir išbiro auksiniai – nužvangėjo per laukus tiesiai į Negarbą atgal. Paliko nusiminusi be pinigų.

****

Maži vaikai gyvulius ganydavo ant tos Negarbos, bendri laukai buvę. Tai, sako, sekmadieniais ateidavo velniūkščiai. Vaikai žaisdavo, kiaulę varydavo, tekinį mušdavo. Ir tokių pat vaikiukų daug ateidavo ir padėdavo jiems tą tekinį mušt. Šitie parėję papasakodavo tėvams. Sako:

- Ateina tokie vaikai padėt mums tekinį mušt, o paskiau ir pranyksta. Kur jie nueina?

Tėvai pasakė tiems vaikams:

- Jūs sugaukit bent vieną ir paveizėkit, ar jų kiauros nosys, ar jie alsuoja?

Tie vaikai sugavę veizi, kad nekiauros! Parėję papasakojo tėvam.

- Oi,-jie sako,-nekiauromis nosimis!

Ką daryt, kad jie tokie yra? Sako:

- Pasiimkit šermukšnio lazdą ir jiems gerai įperkit.

Ir jie taip padarė. Išsipjovė šermukšnines lazdas. O ir mušė tuos velniukus! Daugiau ir nebeatėjo.

[5, 12, 21]

SENŲJŲ NAGARBOS KAIMO GYVENTOJŲ PRISIMINIMAI

Pasakoja Bronė Lapinskienė

Nagarboje šokiai buvo labai gražūs, su trūbais. Šokiai vyko duobėje, o mes tik žiūrėdavome nuo krašto. Prisimenu Nagarbos kaimo gyventojus: Grikštai, Gedvilai, Galdikai, dveji Drungilai, Žvinklienė, Katkai, Damalis, Trumpikaitė, Lapinskai, Lukauskai, Staponkai.

Amerikonus ant Nagarbos vaišino agurkais ir medumi, buvo ir kitų valgių. Mes buvome ne kolūkiečiai, mūsų prie stalo nekvietė.

Pasakoja Adolfas Lazdauskas

Mano tėvai buvo kumečiai, dirbo Jazdų kumetyne. Vėliau buvo gavę žemės. Pasakodavo, kad ant Nagarbos buvęs dvaras, nuskendęs toje duobėje. Duobėje buvo lyg šulinys, mes kišdavome kartį, dugno negalima buvo pasiekti. Smetonos laikais duobėje buvo aikštelė, kurioje vyko šokiai. Grojo trūbai. Bilietas kainuodavo 0,5-1 litą. Vietiniai dūdoriai grojo 2 metus: Drungilas Lazdauskas… Jaunimo sueidavo iš Kvecių, Senkų, Lazdininkų, Dimitravo, Kiauleikių kaimų. Šokiai prasidėdavo 5-6 valandą ir tęsdavosi iki tamsos. Edavo jaunimas pėsčiomis. Gal kas su dviračiais.

Jazdų dvare kumečių buvo daug. Nagarbos kaime 11 kumečių iš dvaro gavo žemės nuo 8 iki 9 hektrų. Savanoris gaudavo 19 ha nemokamai, o kiti turėjo išsipirkti pagal žemės kokybę. Kam mokėjo – nežinau.

Jazdų dvaras priklausė grafui Tiškevičiui. Jis važinėdavo arkliais, nors turėjo ir mašiną. Kartą buvo atvažiavęs mašina, tai mes bėgiojome vėžėmis – buvo naujiena.

Pasakoja Bronislava Vitkienė ir Aleksas Vitkus

1936 metais ant Nagarbos vyko bažnytinis misionierių kongresas (eucharistinis kongresas). Buvo laikomos šv. Mišios. Buvo suėjusios šeimos iš Dimitravo, Nagarbos, Rūdaičių kaimų. Šeimos gavo dovanų misijų kryželius, gavo ir mano tėvai. Šį kryželį dabar saugo mano šeima.

Ant Nagarbos vyko visi kultūriniai renginiai. Aikštelė buvo lygi, nušluota, aplink suolai. Šokiai prasidėdavo vėliausiai 7-8 valandą. Kai sutemdavo – pasikabindavo 1-2 žibalines liktarnas. Grojo Puškorius, Meškys iš Senkų kaimo. Į šokius eidavo ir ženoti 30-40 metų žmonės vaikais vedini, nešini. Išgėrimų nebūdavo. Šoko šokius, ėjo ratelius, dainavo dainas. Šoko visi, reikėjo saugoti vaikus, kad

neužliptų šokdami. Vėliau pradėjo išgėrinėti toliau nuo šokėjų. Ateidavo jaunimo iš Kurmaičių, Genčų, Kadagynų, Darbėnų, Lazdininkų.

Toliau buvo akmenų krūva. Pasakodavo, kad kažkuri deivė nepakluso įsakymui – trenkė perkūnas, ir jos rūmai nuskendę ant Nagarbos. Mes irgi mesdavome akmenis, labai įdomiai nuskambėdavo. Uošvis pasakojo, kad buvo vandens ir jį buvo bandyta nuleisti į rytų pusę.

Apie 1960 metus Nagarboje buvo vaišinama Amerikos lietuvių delegacija. Svečius lydėjo Antanas Sniečkus, kuris sakė, kad reikia išasfaltuoti Rūdaičių kelią, išvaduoti žmones nuo dulkių. Vaišinant svečius pastebėta, kad nėra tualeto, gamtinius reikalus atliko pasislėpę rugiuose. A. Sniečkus patikino, kad kitą kartą priimdami amerikonų delegaciją, padarys ir tualetą.

5 iliustr. Amerikos lietuviai ir vietiniai gyventojai šventėje ant Nagarbos piliakalnio. Nuotrauka iš asmeninio Stasio Lukausko albumo. Stasys Lukauskas sėdi užstalėje motinai Adolfinai Lukauskienei ant kelių. Nuotrauka daryta apie 1960 m.

Nagarbos kaimo gyventojai – Galdikas, Butkai, Gedvilai, Žibinskai, Lapinskai, Lukauskai, Mikolelis, Drungilelis, Drungilas, Žvinklienė. Šeimos buvo gausios, nes vien iš Nagarbos kaimo į šokius susirinkdavo apie 30 jaunų merginų ir vaikinų.

Pasakoja Barbora Baltuonienė

Seniau nebuvo radijų, televizorių. Laisvalaikiui žaidimų prisigalvodavo patys vaikai. Berniukai mėgo ritinti ratą į pakalnę. Kas greičiau? Kas pralenks riedantį ratą? Mano tėvelis pasakojo, kad žaisdami ne kartą matė nuo Nagarbos kalno ateinantį ponaitį, apsirėdžiusį fraku, užsidėjusį cilindrą, su lazda. Jis nueidavęs link Verksmės daržo, ten pabūdavęs ir dingdavęs. Verksmės daržas buvo nuo kalno link patenžės 1-2 kilometrų atstumu. Senieji žmonės visi žinojo. Seniau jis buvo kiemo dydžio, vėliau mažėjo. Tai vandens telkinys, kurio paviršiuje kilo burbulai, lyg ašaros. Sakydavo, kad kas įkrito į tą vietą, tas nebeišsigelbėjo, todėl tos vietos visi vengė. Net kolūkių laikais ta vieta buvo aptverta, kad ganomi gyvuliai neįkristų.

Pasakodavo, kad ant Nagarbos buvęs dvaras, o jo dvarininkė buvusi labai šykšti. Kartą ubagai (ubagas, ubagė) ėję pasirinkdami šv. Velykoms kiaušinių. Dvarininkė nedavusi. Staiga kiaušiniai išbyrėję iš ponios rankų ir visas dvaras panėręs.

Seniau Rūdaičių Drungilų koplytėlė ir pastatai buvę toje vietoje, kur dabar gyvena Steponavičiai, Vitkai, Markienė. Koplytėlės vietoje ties Steponavičiais, kitoje kelio pusėje, dabar yra pakelės akmuo. Mes, Rūdaičių kaimo vaikai, būriais po 8-10 eidavome ant Nagarbos. Išeidami pasimelsdavome prie koplytėlės šv. Marijos, kad kelionė gerai sektųsi. Kiekvienas ūkininkas link Nagarbos turėjo savo takelį į durpyną (durpes kasė kurui). Eidavome trumpiausiu takeliu. Ant Nagarbos, Kretingos pusėje, augo labai gražių gėlių: mėlynų, žydrų, baltų. Lyg į tulpes panašių. Tokių dabar aš nematau. Mes priskindavome tų gėlių ir parnešdavome koplytėlės šv. Marijai kaip padėką už laimingą kelionę. Nueidami į prijuostėles prisirinkdavome akmenukų, kuriuos nuėję mėtydavome į šulinį, buvusį ant Nagarbos. Įdomu buvo tai, kad kiekvienas akmenukas išgaudavo skirtingą garsą, kartais panašų net į dejonę. Suaugę vengė tos vietos, draudė ir vaikams, bet vaikai neklausė.

Prisimenu gegužines ant Nagarbos. Grojo tik trūbai. Muzikantai atvykdavo iš Kulsodžio (tarp Kūlupėnų ir Kartenos). Grojo trys Budriai ir du mamos broliai. Iš viso penki muzikantai. Gegužinės vykdavo sekmadieniais po mišių. Prasidėdavo apie 15 valandą. Pradeda groti dūdos, ir visi traukia link Nagarbos: dideli ir maži, jauni ir ženoti, su mažais vaikais. Šoko visi. Vaikai ritinėdavosi nuo kalno, bet saulei leidžiantis mažiesiems buvo įsakoma eiti namo. Vaikai tėvų klausydavo. Gegužinių metu suvažiuodavo prekeiviai (bagamazninkai: žydai ir lietuviai). Prekiaudavo daugiausiai didelėmis ir mažomis barankomis, gal ir saldainiais. Vienuolės ir davatkos pardavinėjo gražius popierinius angelėlius. Mes pirkdavome.

Nagarbos kaime gyveno bubeliai (kumečiai), gavę žemės iš dvaro.

1936 metais Kretingoje keletą dienų gal savaitę vyko bažnytinis kongresas. Buvo vienuolių baltais ir rudais rūbais, barzdotų vyskupų eilės didžiausios. Aš priklausiau "Angelaičių" organizacijai. Po mišių mus valandą mokydavo gero elgesio. Kongrese mes, vaikai, ėjome po keturis ir mojavome vėliavėlėmis. Buvome apsirengę tautiniais rūbeliais. Iš Rūdaičių buvau viena, gal dar brolis. Mano mama buvo siuvėja, pasiuvo tautinius rūbelius, medžiagą iš žydo pasiėmusi skolon. Vieną dieną mišios buvo laikomos ant Nagarbos kalno.

1945 metais, karui baigiantis, ant Nagarbos buvo sustoję pailsėti vokiečių karo belaisviai. Belaisviai buvo įsitaisę duobėje, o pakraščiais juos saugojo rusų kariai su šunimis. Išbuvo gal savaitę. Vokiečiai pasižymėjo tvarka: buvo pastatę net tualetus, išeidami visą aplinką paliko labai tvarkingą. Tai stebino kaimo žmones. Kai jie ilsėjo, kaimo bernai nešdavo kiaušinių, pieno, lašinių ir mainydavo į laikrodžius. Rusų kariai leido tokius mainus.

Toliau juos varė per Rūdaičių kaimą. Rusų karių buvo nedaug, tik šunų buvo daug. Vieną vakarą ėjau iš tvarto pamelžusi karvę. Matau: varo belaisvius. Staiga kažkas mane pašaukė. Aš padėjau kibirą su pienu ant žemės, pribėgo šuo ir ėmė lakti pieną. Tuo tarpu vienas belaisvis įbėgo į mūsų tvartą. Mes gyvenome šalia kelio, buvusio vaikų darželio teritorijoje. Tai buvo mokytojo Staniuko brolis, jis buvo išėjęs į vokiečių kariuomenę. Staniuko tėvai gyveno Rūdaičiuose. Vakare bėglys persirengė ir išėjo pas tėvus, taip ir išsigelbėjo. Belaisvių buvo labai daug: kai varė, eilė buvo kelių šimtų metrų (nuo mūsų namo iki Baltuonienės Onos).

Pasakoja Petronėlė Morkūnienė (Lukauskaitė), gimusi Nagarbos kaime, dabar gyvenanti Šiauliuose, buvusi mokytoja)

Kada įkurtas tas dvaras, aš nežinau. Jis priklausė grafams Tiškevičiams.

1927 m. tėveliai tuokėsi, nors mamai buvo tik septyniolika. Mamos tėvai buvo to dvaro kumečiai. Jie buvo gavę 9 ha žemės, bet patys dirbti negalėjo, nes senelis buvo invalidas. Mamai ištekėjus, jie tą žemę ėmėsi dirbti. Pats dvaras su daugybe pastatų, žemė prie dvaro – išliko. Ją dirbo likę prie dvaro kumečiai. Dvaro žemę ir privatininkų (kumečių, kurie buvo gavę žemės) skyrė pro mūsų namus padarytas kelias iki Nagarbos kalno.

Dvare buvo 3-4 klojimai javams suvežti, didelis pastatas, vadinamas magazinu, grūdams laikyti ir kumečių tvarteliai. Gyvenamasis namas, kuriame gyveno ūkvedys ir 4 kumečių šeimos, kurios turėjo po vieną didelį kambarį ir bendrą virtuvę atviru kaminu, o kampuose iš akmenų padarytos plytos virimui.

Toliau ant kalnelio, netoli šaltinėlio, buvo vadinamosios mūrinės – didelis pastatas su daug butų. Kai aš augau ir mes maži lakstydavome, tas pastatas buvo jau apgriuvęs be durų, langų. Sakydavo, kad ten yra baidyklių, mes bijodavome eiti į vidų.

Arčiau kelio buvo iškastas prūdas, jame buvo ir žuvų. Dažniausiai prūde drėkindavo vežimus. Įvažiuodavo arkliais kinkytu vežimu į vandenį, į gilumą sulig arklių papilvėm. Apsukdavo porą kartų ir išvažiuodavo.

Prie to prūdo buvo didelis medinis namas, vadinamas paprūdiniu. Jame gyveno 6-8 šeimos. Ten gyveno ir Zubernių šeima. Netoli prūdo buvo didelis medis. Ant jo buvo prikaltas koplytstulpis. Birželio mėnesį viso kaimo žmonės rinkdavosi į trijų dienų pamaldas. Jos vykdavo pavakariais. Namo kaimiečiai grįždavo dainuodami. Skambėdavo visas kaimas...

6 iliustr. Nuotrauka iš asmeninio Stasio Lukausko albumo, kurią jam padovanojo Bronė Vitkienė. Nuotraukoje (iš kairės į dešinę) Alfonsas Lukauskas (Stasio Lukausko dėdė), Stanislovas Lukauskas (Stasio Lukausko tėvas), Feliksas Drungilas (Bronės Vitkienės brolis) ir Juozas Lukauskas (Stasio Lukausko dėdė). Visi Lukauskai nuotraukoje – Petronėlės Morkūnienės (Lukauskaitės) broliai.

Po karo, tą likusią dvaro žemę, išdalino naujakuriams – kumečiams, kurie ten gyveno, bet nebuvo spėję persikelti.

Po magazino pastato pamatais buvo iškastos slėptuvės, kuriose slėpėsi partizanai (žmonių vadinami banditai). Kažkas pranešė saugumiečiams. Ir įvyko didelė tragedija: sunaikinti pastatai, žmonės ištemti į Sibirą, kalėjimus.

Šiuo metu nėra nieko išlikę, kas primintų buvus didelį dvarą. Nebėra ir to keliuko, kuris ėjo pro gyvenamąjį namą.

Pasakoja Irena Petrauskienė, gyvenusi Senkų kaime, dabar gyvenanti Tarvyduose

Nagarbos kalnas, o gal Negarbos? Tai žino istorikai ir archeologai. Mano manymu šis kalnas yra piliakalnis, išlikęs iš labai senų laikų. Iš pasakojimų esu girdėjusi, kad buvusi pilis nuskendo. Kalno viršuje yra duobė panaši į didelę lėkštę. Kai prilydavo vandens, tai ten mestas akmenukas nuskendęs atsimušdavo tarsi į uolėtą dugną.

Kalnas yra apipintas įvairiais padavimais. Mano mama U. Narkienė yra sakiusi, kad ant to kalno būdavo kaimo jaunimo šokiai. Kartą į šokius atėjusios kelios labai puošnios merginos. Visų nuostabai, iš po jų sijonų matėsi vištos kojos...

Kitas įdomus, dar nesenas nutikimas iš mūsų laikų. Mano dukra Rimanta lankė Rūdaičių aštuonmetę mokyklą. Kartą, grįžtant namo ir keliu einant pro tą kalną, jai ant peties nutūpė didelė juoda varna. Kad ir kiek ją varė, ginė nuo savęs, varna tupėjo sau ir žiūrėjo mergaitei į akis. Dukra namo grįžo labai persigandusi.

Dabar kalnas liko lyg numiręs. Nebėra jokių pramogų, šokių. Anksčiau čia pramogaudavo net „aukšti“ valdžios vyrai, kaip antai A. Sniečkus, iš rajono valdžios – Gūžė, Žulpaitė. Būdavo muzika, šokiai, vaišės.

NAGARBOS 750-TOSIOS METINĖS

Pas žmones sugrįžęs kaimas

7 iliustr. Medžio drožėjo Romo Mažeikos skulptūra Nagarbos kaimo 750 metų jubiliejui. Fotografuota Lijanos Katkutės, 2003 m.

„O jis niekada ir nebuvo išdilęs iš mūsų širdžių ir iš mūsų atminties“, - sakė kartu su melioracija išėjusio ir savo vietą dirbamų laukų plotams užleidusio kaimo gyventojai, atvykę į Pagarbos 750-jųjų metų paminėjimą ant legendomis ir padavimais apipinto piliakalnio.

„14-oje Nagarbos kaimo sodybų gyveno linksmi ir nuoširdūs žmonės, - pasakojo Bronelė Vitkienė. – Padėdavom vienas kitam džiaugsme ir varge. O kokie rudeniop vykdavę „patalkiai“, kai darbas darbą vijo. Kartu švęsdavom gimtadienius, varduvininkams lapų vainikais duris apipindavom. Kai į Kretingą pėsti išeidavom, trobų duris palikdavom nerakintas – kabuku užkabindavom. Nebuvo ilgapirščių, nebuvo ko bijoti“. Prisimena moteris, jog 1936 m. ant Nagarbos piliakalnio vyko dvasininkų kongresas. Tada iš visos Žemaitijos žmonių minios suplaukė, prekeivių, vadinamų „bagamazininkų“, atsiginti nebuvo galima. Iki šiol išsaugojo moteris vienuolių padovanotą mažą misijų kryželį, kuris tapo viena brangiausių šeimos relikvijų.

Adolfina Lukauskienė dėkojo istorikams už Nagarbos vietovės praeities išsaugojimą. Moteris sakė, jog Nagarbos kaimo, kuriame gimė, vardas jos pase įrašytas: „Vėliau už mane gimusios sesers gimimo įrašas – Jazdai, nors gimė, kaip ir aš, Nagarboje“.

Kaimo likimas skaudus, kaip ir žmogaus. Anot Kretingos muziejaus Istorijos skyriaus vedėjo Juliaus Kanarsko, Kretingos žemės, tarp jų ir Nagarba, į metraštininkų akiratį pateko XIII amžiaus viduryje, kai Livonijos ordino kryžiuočiai užkariavo pajūrio žemėse gyvenusius kuršius ir ėmėsi dalinti užimtas žemes. Tai užfiksuota Kuršo vyskupo Heinricho 1253 metų balandžio 5 dieną surašytame rašte Livonijos ordino magistrui. „Nagarbos piliakalnis Vakarų Lietuvoje pagal dydį yra 5-tas. Su Impilties piliakalniu jie – lyg broliai dvyniai, - pasakojo Julius Kanarskas . – Tik Nagarbos pylimas žemesnis ir pilies aikštelė, kurioje buvo suformuotas vandens telkinys, - mažesnė. Čia gyveno gyventojų skaičiumi nedidelė bendruomenė, tačiau Nagarba, kuriai buvo pavaldūs Žibininiai, Rūdaičiai, Tarvydai, Laizininkai ir kiti kaimai, buvo svarbus gynybinis centras“.

Iki XV a. žemės priklausė kryžiuočiams. Kai jos grįžo Lietuvai, čia įsikūrė bajorai Senkai. 1820 m. grafams Zubovams dalinantis žemes, Nagarbos kaimas perėjo Kretingos valsčiui.

Garbingo jubiliejaus proga senelį piliakalnį papuošė žmonių rankos: sutvarkė aplinką, išgenėjo krūmynus. Papėdėje iškilo medžio drožėjo Romo Mažeikos skulptūra, kurioje ąžuolo lapų vainikas ir Gabijos ugnis – pagoniškosios Nagarbos praeities didybės simbolis. [Dunauskaitė, Danutė. Pajūrio naujienos, 2003, liepos 29, 4 p.].

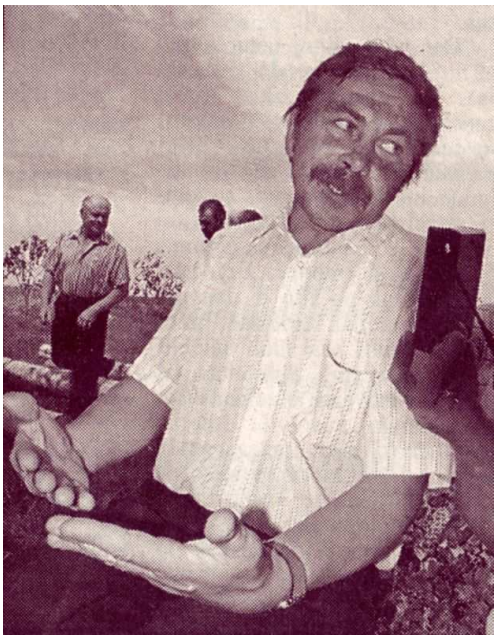

8 iliustr. Medžio drožėjas Romas Mažeika [4].

Nagarbiškiai paminėjo savo kaimo jubiliejų

Jubiliejinę 750-ies metų sukaktį šeštadienį minėjo dar viena rajono vietovė – Nagarba. Prie Rūdaičių koplyčios šv. Mišiomis prasidėjusi šventė vėliau persikėlė ant Nagarbos kalno. Čia buvo atidengtas stogastulpis „Nagarbai – 750“, atsiminimais apie kaimą dalijosi senieji jo gyventojai,

renginio dalyviams koncertavo A. Žilio vadovaujami Palangos jūros šaulių choras „Žilvinas“ ir Kretingos kultūros rūmų choras „Svaja“.

Pabendravę prie žemaitiškų vaišių stalo kraštiečiai ir svečiai rinkosi Rūdaičių pagrindinėje mokykloje, kur buvo atidaryta Nagarbos 750 metų jubiliejui skirta paroda. Vakare visus linksmino sportinių šokių kolektyvo „Ritmas“ šokėjai, dainininkas Ž. Žvagulis.

„Nagarbos piliakalnis pirmą kartą į metraštininkų ir kronikų akiratį pateko XIII amžiaus viduryje, kai Livonijos ordino kryžiuočiai užkariavo pajūrio žemėse gyvenusius kuršius ir ėmėsi dalintis užimtas žemes. Tai užfiksuota Kuršo vyskupo Heinricho 1253 metų balandį surašytame rašte Livonijos ordino magistrui“, - taip savo pranešimą „Iš Nagarbos praeities“ pradėjo Kretingos muziejaus Istorijos skyriaus vedėjas Julius Kanarskas. Anot jo, Nagarbos kalnas yra archeologijos paminklas, dar vadinamas Negarbos kalnu, Bliūdkalniu, kartais Senkų, Jazdų, Jazdaičių piliakalniu. Iš vakarų ir šiaurės Nagarbą juosia 7 m aukščio ir 140 m ilgio, iš rytų ir pietų – 13 m aukščio ir 100 m ilgio pylimas. Istorikas prisipažino, jog būtent šios vietovės tyrinėjimu prieš 20 metų pradėjo savo darbinę veiklą, ir linkėjo, kad atgimtų buvusios tradicijos – ant Nagarbos kalno kaip ir prieš keliasdešimt metų vėl vyktų šventės, įvairūs paminėjimai bei susiėjimai.

9 iliustr. Prisiminimais dalijas Ona Liepienė (dešinėje). Fotografuota Lijanos Katkutės, 2003 m.

Senosios kaimo gyventojos Bronelė Vitkienė, Adolfina Lukauskienė, Ona Liepienė prisiminė, jog Nagarbos kaimo žmonės gyveno nepasiturinčiai, bet labai draugiškai ir linksmai, vienas kitam padėdami. Išeidami iš namų durų niekada nerakindavo, gimus vaikui – vieni kitiems būdavo krikštatėviais.

Čia, ant Nagarbos kalno, 1936-aisiais vyko Telšių vyskupijos eucharistinis kongresas, buvo laikomos šv. Mišios. Šeimos gavo dovanų misijų kryželius.

Nagarba buvo turtinga mėlynių, aviečių, rūgštynių.

Daug gražių prisiminimų apie šią vietovę tebesaugo ir Savivaldybės administracijos direktorius Valerijonas Černeckis. Sveikindamas visus su jubiliejumi sakė: „Prieš 23-ejus metus čia gavau pirmąjį darbo krikštą, čia pradėjau kilti karjeros laiptais. Nagarboje gyvena gražūs, nuoširdūs žmonės, malonu matyti tiek daug pažįstamų ir man mielų veidų“.

Kretingos kaimiškosios seniūnijos seniūnas Antanas Gedminas sakė tvirtai tikįs, kad nagarbiškų svajonė išsipildys – kalnas tikrai taps bendruomenės susitikimų vieta, čia vėl bus sukamas valsas, trypiama polka.

Mero Valerijono Kubiliaus padėkos raštais buvo apdovanoti rūdaitiškiams žinomi ir jų pagarbą pelnę žmonės: Emilija Giedraitienė, Angelė Razmienė, Stanislovas Mažeika, Joana Janulaitienė, Bernadeta Staponkienė, Jurgis Giga.

Dabar Lietuvos gyvenamųjų vietovių sąraše Nagarbos kaimo nėra. Jis liko tik ten gyvenusių žmonių prisiminimuose, kuriuos surinko Rūdaičių pagrindinės mokyklos kraštotyros būrelis, vadovaujamas mokytojos Anicetos Skersytės.

„Šiam jubiliejui mokykla išleido ir specialų laikraštuką „Nagarbukas“, kuriame pasakojama Nagarbos kalno istorija, apie jį išlikusios legendos, padavimai, - „Švyturiui“ sakė Rūdaičių pagrindinės mokyklos direktorė Rima Narkienė. - Šventės proga atidarytoje parodoje Nagarbai skirta ypač daug dėmesio, tačiau joje eksponuojama ir moksleivių bei pedagogų surinkta mokyklos istorija, tiriamieji, kūrybiniai darbai, aprašymai. Viską fiksuojame, saugome, kad liktų atminčiai ateities kartoms“ [20].

Nagarbos kaimo 750 –tojo jubiliejaus akimirkos

10 iliustr. Šventės dieną Nagrabos piliakalnio papėdėje sukrautą aukurą uždegė vaidilutės. Fotografuota Jūratės Račinskienės, 2003 m.

11 iliustr. Dūdelėmis groja piemenėliai. Fotografuota Jūratės Račinskienės, 2003 m.

12 iliustr. Nagrabos kaimo jubiliejinio gimtadienio šventės vedantieji: (iš dešinės) Kretingos rajono kultūros centro Rūdaičių filialo meno vadovė Gražina Katkuvienė, kaimo merginos Sigita Šimkutė ir Aušra Grikštaitė. Fotografuota Jūratės Račinskienės, 2003 m.

13 iliustr. Dainuoja Kretingos rajono kultūros centro moterų choras „Svaja“. Vadovas ir dirigentas Aloyzas Žilys. Fotografuota Jūratės Račinskienės, 2003 m.

14 iliustr. Dainuoja Palangos jūros šaulių vyrų choras „Žilvinas“. Vadovas ir dirigentas Aloyzas Žilys. Fotografuota Jūratės Račinskienės, 2003 m.

15 iliustr. Nagarbos kaimo jubiliejaus šventinius ąžuolų vainikus pina Rūdaičių kaimo moterys. Fotografuota Rimanto Katkaus, 2003 m.

NAGRABOS PILIAKALNIO ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI

16 iliustr. Nagarbos piliakalnio papilys[11].

Nagarbos piliakalnis su gyvenviete (Kretingos r.) (A 454KP) yra 1,5 km į R ŠR nuo Rūdaičių gyvenvietės, dešiniajame Tenžės upelio krante. Jis nėra tyrinėtas. Žmonės piliakalnį vadina Bliūdkalniu, nes savo forma jis primena dubenį (žemaitiškai „bliūdą"). Pasakojama, kad čia stovėjusi galinga pilis, kurią mena aukštas ir platus gynybinis pylimas, ratu juosiantis pilies kiemą. Savo forma ir įtvirtinimais jis panašus į Impilties (Senosios Įpilties) piliakalnį.

Piliakalnio V, PV ir š papėdėje išliko papilio gyvenvietės kultūrinis sluoksnis, kurio pėdsakai ir šiandien ryškiai matomi ariamame lauke. 2001 ir 2002 m. čia keliose vietose pastebėjau židinių pėdsakų, žyminčių buvusių pastatų vietas. Anksčiau gyvenvietėje buvo rasta keramikos šukių, akmeninių dirbinių, žalvarinių papuošalų.

Pirmąkart Nagarba (Nebarge) paminėta Kuršo vyskupo Heinricho 1253 m. balandžio 5 d. rašte Livonijos ordino magistrui dėl pietinių kuršių žemių pasidalijimo. Tuo metu ji priklausė Mėguvos žemei.

Šiemet Rūdaičių apylinkės bendruomenė šventė Nagarbos 750 metų jubiliejų. Šiai istorinei datai paminėti prie piliakalnio pastatytas skulptūrinis ženklas, kurį sukūrė medžio drožėjas Ramutis Mažeika iš Kurmaičių kaimo.

Skulptūriniam ženklui parinkta vieta yra 15 m į Š nuo piliakalnio pylimo šiaurinės papėdės, 40 m į P-PR nuo Senkų-Rūdaičių kelio ir 140 m į V nuo Tenžės upelio pralaidos minėtame kelyje. Čia ištirtas 2,5 m2 plotas, kuriame aptiktas apnaikintas kultūrinis sluoksnis su radiniais ir židiniu.

Viršutinis kultūrinio sluoksnio horizontas sunaikintas ūkinės veiklos. Čia susiformavęs 40-47 cm storio arimo sluoksnis, kurio apačioje pastebėta degėsių ir angliukų, smulkių molio tinko trupinių ir nedidelių akmenukų. Tyrinėto ploto P pusėje, 48-55 cm gylyje, prasideda įžemis, o Š pusėje atsidengė duobės kraštas. Jos ilgis R-V kryptimi 219 cm, didžiausias plotis V gale – 66 \ cm, o gylis – nuo – 54-58 cm R gale iki 65-67 cm V gale. Duobės V pusėje iškastas 73-83 cm skersmens dubens pavidalo įgilinimas, kurio pakraščiai atsidengė 68-70 cm, o dugnas - 75-76 cm gylyje nuo žemės paviršiaus.

Duobės užpildą sudaro tamsiai juoda žemė, kurioje gausu degėsių, anglių, molio tinko fragmentų, smulkių ir skaldytų akmenų. Akmenys gulėjo netvarkingai išmėtyti, nesudarė taisyklingų sankaupų. Skaldytų ir smulkių akmenų daugiausia buvo duobės įgilinime, todėl manoma, kad čia buvęs židinys. Jame rasta ir didesnių anglies fragmentų.

Duobėje aptiktas pilko smiltainio akmens galąstuvėlis su skylute kampe, apžiestos ir žiestos keramikos šukių lygiu bei horizontaliais grioveliais puoštu paviršiumi.

Radiniai *(Žr. 17 ir 18 iliustr.)* datuojami X-XIII a. [11, p. 38-39].

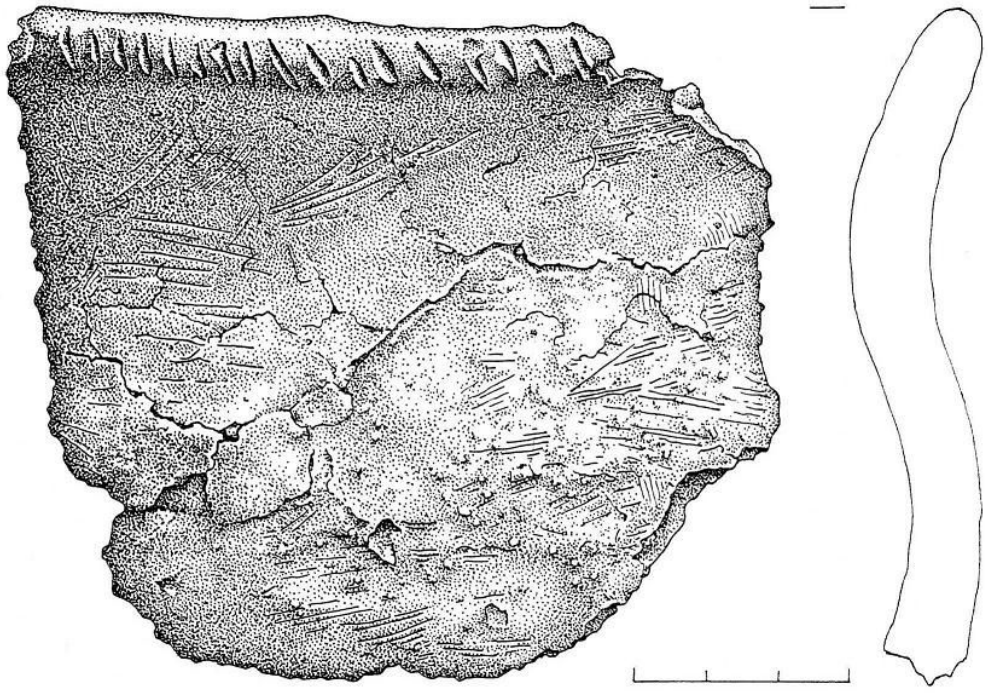

17 iliustr. Apžiestos keramikos šukė [11, p. 38-39].

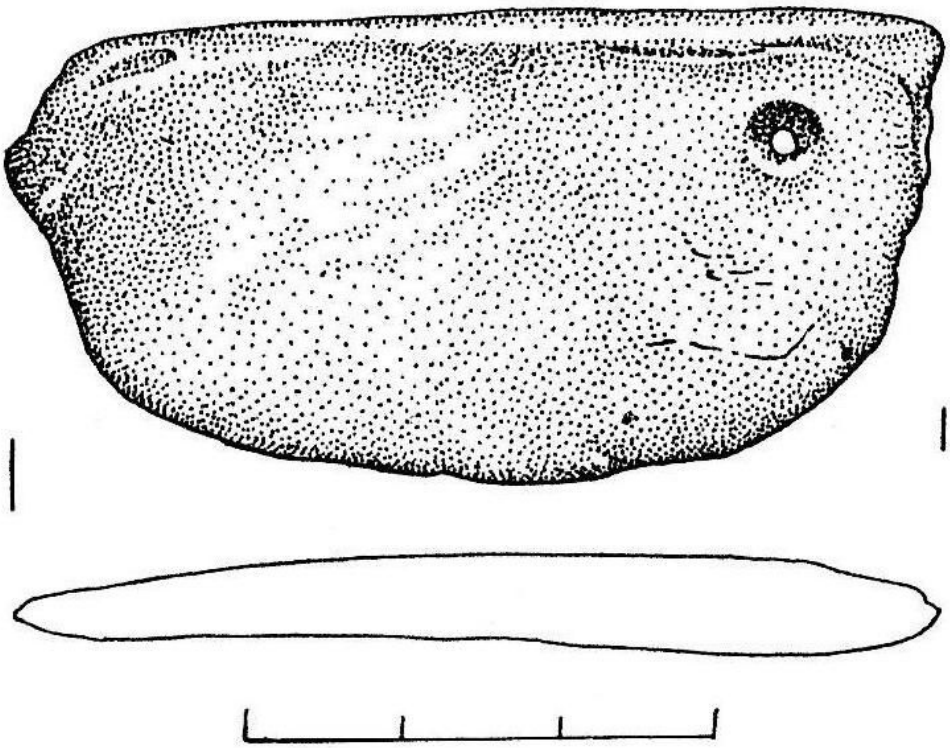

18 iliustr. Galąstuvėlis [11, p. 38-39].

LITERATŪROS ŠALTINIAI

1. BURAČAS, B. *Pasakojimai ir padavimai.* Vilnius,1996, 299 [1] p. ISBN 5-417-00725-0.
2. DAUGUDIS, V. Negarbos piliakalnis... Iš *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius, 1987, t.3. p. 191.
3. Dimitravo muziejus laukia lankytojų. *Švyturys*, 1992, vasario 29, p.3.
4. DUNAUSKAITĖ, D. Pas žmones sugrįžęs kaimas. *Pajūrio naujienos*, 2003, liepos 29, p.4.
5. *Kai milžinai gyveno: padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis*. 2-as leid. Vilnius, 1983, 126 [1] p.
6. KANARSKAS J. Praeitį mena piliakalniai. *Pajūrio naujienos,* 2003, balandžio 11, p.8.
7. KANARSKAS J. Seniausios Kretingos rajono vietovės. *Klaipėda,* 1998, birželio 17.
8. KANARSKAS, J. Iš Nagarbos praeities. *Švyturys*, 1993, rugpjūčio 11, p.2-3.
9. KANARSKAS, J. Kaimas, kurį įkūrė bajorai. *Švyturys*, 1994, rugpjūčio 3, p.2.
10. KANARSKAS, J. Kretingos žemei – 745 metai. *Švyturys*, 1998, balandžio 4, p. 3.
11. KANARSKAS, J. Nagarbos piliakalnio papilys. Iš *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2003 metais*. Vilnius, 2005, p. 38-39.
12. KERBELYTĖ, B. *Lietuvių liaudies padavimai*. Vilnius,1970, 269 p.
13. *Kretingos muziejaus archeologinių tyrinėjimų apžvalga: (1958-2008)*. Parengė Julius Kanarskas. Kretinga, 2008, 34 [2] p.
14. *Kretingos rajono kultūros paveldas*. Klaipėda, 2005, 96 p. ISBN 9955-544-45-7.
15. *Legendos pasakoja: Lietuvos geografiniai objektai*. Kaunas, 2008, 157 [3] p. ISBN 5-430-04769-4.
16. *Lietuvos piliakalnių legendos*. Kaunas, 2007, 70 [2] p. ISBN 5-430-04517-9.
17. Nagarbos piliakalnio ir kaimo istorija: skirta Kretingos 750 metų jubiliejui. *Švyturys*, 2003 birželio 28, p. 8,12.
18. Nagarbos piliakalnis. Iš *Vikipedija: laisvoji enciklopedija*. [b. v.], [b. m.]. Atnaujinta 2008 m. kovo 16 d. [žiūrėta 2008 m. birželio 12 d.]. Prieiga per internetą: < http://lt.wikipedia.org/wiki/Nagarbos_piliakalnis#.C5.A0altiniai#.C5.A0altiniai>.
19. Negarbos piliakalnis, Negarbos kalnas, Bliūdkalnis... Iš *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija.* Vilnius, 1981, t. 8. p. 128.
20. STONKUVIENĖ, L. Nagarbiškiai paminėjo savo jubiliejų. *Švyturys*,2003, liepos 30, p. 6, 8.
21. *Žemės atmintis: lietuvių liaudies padavimai.* Vilnius, 1999, 253, [2] p. ISBN 9986-513-65-0.